SÓFALVI EMESE*

RUZITSKA GYÖRGY, EGY KOLOZSVÁRI „HANGTANÍTÓ” ZENEPEDAGÓGIAI ÖRÖKSÉGE

Kulcsszavak: *Ruzitska György, kolozsvári Muzsikai Conservatorium, zenepedagógia-történet, tananyag és módszer*

Ruzitska György¹ (1786. február 10., Bécs – 1869. december 2., Kolozsvár) a reformkori Kolozsvár zenei életének egyik kulcsfigurája volt. Hosszú élete, több évtizedes pályája során a cseh felmenőkkel rendelkező, Bécsben nevelkedett muzsikus majdnem hatvan évet „a zenei glóbusz egyik végvárában” és annak vonzaskörzetében töltött. Munkássága szorosan összefonódott a kolozsvári Muzsikai Conservatorium történetével, hiszen 1835-től – a szabadságharcot követő néhány évnyi kényszerű szünetet nem számítva – 1869-ig, haláláig volt az intézet igazgatója és tanára. Személyében a 18. század végének – a 19. század elejének tipikus, sokoldalú művésze a modern, szakképzett muzsikus és pedagógus alakjával ötvöződött. Pályáját az egyenletes fejlődés, elismert kompozíciók sora,² és nem utolsósorban több mint hat évtizednyi felelősségteljes, gyakorló pedagógusi munka fémjelezte. Társadalmi kötelességérzetét és nevelői koncepcióját híven tükrözte a kolozsvári zeneiskolában hosszú ideig vállalt igazgatói és tanári szerepe.

Ruzitska György portréját saját, töredékes „önéletrajza” mellett³ rövidebb tanulmányokban és egyéb, Kolozsvár zenei életét feltáró írásaiban eddig Lakatos István zenetörténész igyekezett a legalaposabban bemutatni, elsősorban zeneszerzői tevékenységére és a Ruzitska-család muzsikusi pályán működő tagjaira koncentrálva. Fancsali János a zeneszerző kottatárá-

* SÓFALVI Emese (1984), drd., muzikológus, tanár, a székelyudvarhelyi Dr. Palló Imre Művészeti Szakközépiskola munkatársa. E-mail: sofalvi.emese@yahoo.com.

- 1 Családnevét az évek során maga is többféleképpen jegyezte (Ružička, Ružitska, Ruziczka), akár csak keresztnévét (Georgio, Georg). 1836-tól következetesen a Ruzitska formát használja, gyakran a G. Ruzitska, majd a szabadságharcot követően keresztnévével együtt szinte kivétel nélkül a magyaros Ruzitska György formában.
- 2 Ehelyt a teljes korpusz felsorolására természetesen csupán jelzésértékűen vállalkozhatunk. Ruzitska zeneszerzői életműve a késő klasszikus, kora romantikus repertoár között helyezkedik el, néhány műve a zenei bidermeiert képviseli. A kamara- és zenekari kompozíciók mellett legnagyobb arányban a katolikus egyház ceremonális rendjébe illeszthető (hangszeres, vokális és vokálszimfonikus) alkotások regens chori szerzője azonban nem skatulyázható csupán ebbe a szerepkörbe. Az évszázados európai liturgikus hagyományokat folytató, valamint a bécsi klasszicizmusban gyökerező kompozíciók sorát tovább árnyalja Ruzitska egyetlen színpadi műve, *Alonso* című operája, a Theodor Körner *Zrínyi* című drámájához készült *Magyar nyitány*, valamint a szabadságharc apropóján Petőfi Sándor *Nemzeti dal* című versének szövegére keletkezett *Magyar dal* című alkotás.
- 3 *Egy erdélyi muzsikusi vallomása. Ruzitska György emlékezései 1856 évből*. Közr. LAKATOS István. Minerva, Kvár, 1940. (a továbbiakban LAKATOS: *Ruzitska György emlékezései*)

nak rekonstrukcióját és műveinek jegyzékét adta közre.⁴ A zeneszerző egyetlen operájáról írt rövid tanulmányában Németh G. István is utalt arra 2002-ben, hogy összeállította a zeneszerző műveinek jegyzékét⁵ (a hivatkozott lista azóta még nem jelent meg nyomtatásban). Tuduka Oszkár közíró is jelezte, összeállította *Ruzitska György zeneszerző és zenepedagógus pályája* című kéziratát.⁶ Potyó István doktori dolgozatában tárgyalta Ruzitska egyházzenei műveit, különös tekintettel a misékre,⁷ és ugyanő szerkesztette és adta közre a zeneszerző összes orgonaművét.

A cseh származású muzsikusként hatékony pedagógusi, intézményvezetői, valamint kultúra-szervező munkásságáról azonban eddig részletes leírás nem született.

A továbbiakban Ruzitska György a kolozsvári Muzsikai Conservatorium újjáalakításában nélkülözhetetlen vezetői szerepéhez, valamint módszeres oktatói munkájához kapcsolunk új forrásokat. A Ruzitska-hagyatékban fellelhető magyar és német nyelvű levelek, az igazgatótanár nyomtatott és kézírt pedagógiai művei és ezekhez fűzött megjegyzései, kiegészítései, valamint a Conservatorium irataiban és a korabeli sajtóban fellelhető adatok gazdagítják és árnyalják a kolozsvári muzsikusként sokirányú zenei tevékenységeiből kibontakozó portrét.

PÁLYAKÉP: BÉCS–SZILÁGYNAGYFALU–KOLOZSVÁR

A 19. század elejének muzsikusképét még a sokszínűség jellemezte. A korszak egyik társadalmi-kulturális vívmánya volt, hogy a művészet mintegy polgárjogot nyert. A „zseni-kultusszal” párhuzamosan a szakma megszilárdulása, polgári foglalkozásként való elfogadása az egyre magasabb szintű (intézményes) szakképzés és a szociális változásokkal együtt alakuló hivatás pozitív közösségi megítélésében is megnyilvánult. Ruzitska képzésének főbb állomásai meg egyeznek a korszak sok átlagos európai művészeivel. Szülővárosa, Bécs, „a legnagyobb cseh város” ebben a periódusban egyik fő állomása volt a bohémiai muzsikusként egyre keletebbre tartó vándorlásának. Magyarországon a zenei élet újjászervezésének részeként értelmezhető az az általános, Európában a 18. században jellemző tendencia, melynek során a muzsikusként (zenei) centrumokból a perifériák felé orientálódtak. Ebben a periódusban a zenészek utazásai révén a nemzeti stílusok nemzetközi forgalma és a repertoár cseréje hirtelen nagyobb volumenűvé vált, a zenei kapcsolatok és kölcsönhatások pedig intenzívebbé.⁸ Erdélyben ez a folyamat a sajátos, részben elmaradott társadalmi-gazdasági viszonyok miatt lényegesen kito-

4 FANCSALI János: *Írások Erdély zenetörténelméhez*. I. Örmény Kisebbségi Önkormányzat, Budaörs, 2014 (Magyar-örmény könyvtár).

5 NÉMETH G. István: *A másik Ruzitska operája. Ruzitska György–Christian Heyser: Alonso oder die Wege des Verbaegnisses*. Magyar Zene XL(2002). 3. sz. (augusztus) 279–290.

6 *Romániai magyar irodalmi lexikon. Szépirodalom, köztírás, tudományos irodalom, művelődés*. V. (S–Zs). Főszerk. DÁVID Gyula. Kriterion–EME, Buk.–Kvár, 2010.

7 POTYÓ István-Béla: *Creaitia de mise romano-catolice a compozitorilor Transilvaneni, secolele 18–19*. (Erdélyi szerzők római katolikus miséi, 18–19. század.) Doktori disszertáció, kézirat, Gheorghe Dima Zeneakadémia, Kvár, 2012; GEORG RUZITSKA: *Opere complete pentru orgă/Összes orgonaművek/Complete Organ Works*. Red. POTYÓ István. MediaMusica, Kvár, 2015.

8 FARKAS Zoltán: *Zeneszerzők bevándorlása a 18–19. századi Magyarországra*. Muzsika 44(2001). január. 3.

lódott, egészen a 19. század közepéig. A hazai művészeti viszonyok felzárkózásában fontos szerepet játszott annak az intézményes rendszernek a körvonalazódása, amely az európai modellt azonnal leképezve polgári keretet biztosított a zene művelésének és oktatásának.⁹

Az általános kelet-európai zenészképzés jellemző állomásai Ruzitska pályáján is nyomon követhetők. A családi indíttatás meghatározó volt: a kis György igen korán zenei környezetbe került, hiszen édesapja és bátyjai is hivatásos muzsikusként voltak.¹⁰ Gimnáziumi tanulmányait Bécsben végezte, arról azonban nincs adatunk, hogy növendéke volt-e valamelyik zenei iskolának, részt vett-e intézményes zenei oktatásban. (Ne feledjük, a Gesellschaft der Musikfreunde 1812-es alapításáig Bécsben nem működött állandó, nyilvános zeneiskola!) Visszaemlékezései szerint Ruzitska nyolcéves korától tanult énekelni, és természetesen közreműködött templomi kóristaként, majd elsajátította különböző hangszerek (zongora, orgona, hegedű) kezelését. Emlékiratában utólag tudatosan szemlélte tanárai pedagógiai módszereit, megállapításai saját későbbi tanítási rendszerét is jellemezhették. Második zongoratanárát, az Erdélyben is igen népszerű színpadi zeneszerzőt, Wenzel Müllert így jellemezte: »Müllernek mélyek és alaposak voltak az ismeretei úgy az elméleti, mint a gyakorlati zenében, de bizonyára nem volt nála szárazabb és ridegebb zenetanító. Tanítás közben ritkán lehetett tőle mást hallani, mint azt, hogy „még egyszer” vagy „jól van, tovább”«. ¹¹

Hangszeres képzését illetően Ruzitska a legnagyobb fontosságot utólag az orgonálásnak és az ehhez kapcsolódó területeknek tulajdonította. Nem csodálkozhatunk ezen, hiszen a bécsi Piarista templom liturgiáin működhetett közre abban az időben, amikor Joseph Haydn, Franz Krommer és Joseph Preindl személyes vezetésével folytak a zenés misék.¹² Templomi szolgálatainak természetes folyománya volt, hogy számozott basszust tanult – amint maga is megjegyezte: képzése inkább gyakorlati, mint elméleti volt. A generálbasszus alapelveinek elsajátítását követően került sor a zeneszerzéstani órákra. Josef Gelinek vezetésével vasárnap délelőttönként, egy kávéházban jobbára ellenpontfeladatok elvégzéséből álltak ezek az alkalmak – az óra jutalma a fiatal Georgnak és tanulótársának is egy-egy feketekávé volt.

Az osztrák főváros gazdag kulturális élete a pályakezdő muzsikusként számára színházi- és kamarazenei művek, valamint jeles muzsikusegyéniségek megismerését és szakmai-baráti kapcsolatokat tett lehetővé. Orgonistaként az egyházi zenei szolgálatot is lelkiismeretesen, magas szinten látta el Ruzitska, de állandó alkalmazásba nem került. A sokoldalú fiatal művész 1810 tavaszán hirtelen elhatározásból, alkalmi munkáit és bölcsészkar felsőfokú tanulmányait hátrahagyva követte testvérei, Wenzel és Franz példáját – már egy éve mindketten Bukarestben, Ypsilanti herceg zenekarában muzsikáltak –, és elszegődött Bánffy János egyik birtokára, Nagyfalura, a báró nevelt leányai, gróf Nemes Károly gyermekei mellé zenetanítónak.

9 NÉMETH András–PUKÁNSZKY Béla: *A pedagógia problémátörténete*. Gondolat Kiadói Kör, Bp., 2004. 440.

10 Ruzitska György apja, Wenzel Ruzitska senior angolkürtös volt Bécsben, és bátyjai is mind muzsikáltak: Carl műkedvelőként hegedült egy ideig, míg Franz Bukarest után Jászvásáron, Wenzel junior pedig Bukarestben működött mint zenetanító.

11 LAKATOS: *Ruzitska György emlékezései* 14.

12 Nem kételkedhetünk a memoáriró hitelességében, amikor Joseph Haydnra emlékezve, a világhírű zeneszerzőhöz kapcsolódó személyes élményei között egy közös produkció kapcsán a mesternek a fiatal orgonistát elismerő, vállveregető gesztusáról ír.

Ruzitska látszólag perifériára került, azonban még hosszú ideig különböző csatornákon kapcsolatban maradt zenei centrumokkal, szülővárosa, Bécs mellett Pest-Budával és Kolozsvárral is. Visszaemlékezése szerint a falusi magányt majdnem évente kolozsvári és bécsi látogatásokkal szakította meg az arisztokrata család és kísérete. Az ebben az időszakban komponált műveit is Pesten és Bécsben adatta ki a fiatal zeneszerző. A viszonylagos elszigeteltség azonban nem volt ellenére Ruzitskának, idejét észszerűen beosztva a Nagyfalun töltött éveket saját képzésére is kihasználta. Tökéletesítette zongoratudását, komponált, és 1814-ben egy új hangszer, a cselló kezelését is elsajátította. „El sem képzelhető, mily sokat tanulhat egy fiatal ember, ha tehetsége, ideje, alkalma és feltett erős akarata van” – fűzte hozzá Visszaemlékezéseiben rátér a Nagyfalun töltött periódus eredményeire.¹³ A polgári körökben nevelkedett zenetanár itt az arisztokrata életformával is megismerkedett: díszbédeken, lovas vadászaton vett részt, emellett nyelveket sajátított el (magyart és franciát). Használhatta a könyv- és kottatárat, utóbbit a javaslatai szerint bővítették is alkalmazói. A rendszeresség és a helyes időbeosztás – „pontosan kidolgozott napirendet készítettem magamnak”¹⁴ – már a későbbi precíz muzsikusi és tervszerűen fejlesztő zeneiskolai igazgató alakját vetíti előre.

Ruzitskát Bánffy János házában a növendékek és a bárói házaspár egyaránt őszintén megbecsülték. Kilenc év múltán, 1819-ben, mikor már mindkét tanítványa férjhez ment, a zongoratanár beköltözött Kolozsvárra. Az év végén kötött házasságot Fuchs Antóniával, frigyükből két fiú, Adalbert és Eduard született (később a magyarított Béla és Ede nevet használták).

A zeneszerzőről szóló rövid biográfiák szerzője, Lakatos István megállapítása szerint¹⁵ 1819-től, a Muzsikai Egyesület alapításának évétől Ruzitska György már Kolozsváron élt, és megbecsült muzsikusi hírében állt. Tény, hogy az 1820-as években házat vásárolt a Belső-Magyar utcában, de lakása még 1869-ben is csak szerény földszintes, kéthelyiséges épület volt.¹⁶ A városba való beköltözése, családalapítása után Ruzitska nevét évekig hiába keressük a conservatoriumi tanárok, tagok névsorában, vagy a helyi sajtó zenés híradásaiban.¹⁷ Lakatos szerint ebben az időben is zenetanítással foglalkozott, emellett a helyi zenei megnyilvánulások (muzsikális akadémiák, Nemzeti Színház-beli előadások, operák) résztvevője, valószínűleg karmestere. Déryné is említi, mint a zenetanárt, aki az opera-előadásokra civilekből verbált zenekart vezetőjét.¹⁸

13 LAKATOS: *Ruzitska György emlékezései* 32.

14 Uo.

15 Uo. 7., valamint LAKATOS István: *A muzsikusi-Ruzitskák Erdélyben*. Minderva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt., Kvár, 1939 (Erdélyi Tudományos Füzetek 111). (a továbbiakban LAKATOS: *A muzsikusi Ruzitskák*) 345.

16 GAAL György: *Magyarok utcája*. EME, Kvár, 1995 (Erdélyi Tudományos Füzetek 221). 48.

17 Ebből a periódusból, más források híján, a Ruzitska-művek datálási szolgálhatnak fogódzóval – és ezek árnyalják Lakatos adatait. Ruzitska 1820-as kompozícióin ugyanis még a Nagyfalu, 1821-es művein a Karácsonyfalva helymegjelölés szerepel – bár lehetséges, hogy csak rövid ideig tartózkodott volt tanítványai birtokain. Kéziratain 1824-től már kizárólag a Clausenbourg, Kl., Kolozsvár megjelölés lelhető fel.

18 Ruzitska teátrumi affinitását az 1820-as évek második felében zeneszerzői termése: egyetlen operájának kolozsvári bemutatója, valamint a feltehetően Theodor Körner *Zrinyi* című drámájához komponált nyitány is bizonyítja. Vö. FERENCZI Zoltán: *A kolozsvári színház és színház története*. A kolozsvári színház száz éves jubileumát rendező bizottság kiadása, Kvár, 1897. 304.

Csupán a zenei intézet újrászervezésekor, az 1820-as évek végén bukkan fel a Muzsikai Egyesület jegyzőkönyveiben Ruzitska György neve, akit közvetett források szerint már 1830-ban szakmai vezetővé, zenei igazgatónak választottak. Elismerését és a városban őt ekkor övező általános tiszteletet jelzi, hogy tagtársai 1832 őszén ismét jelölték a muzsikai direktor tisztségére, de ez csak később valósulhatott meg. Az addigra megosztott és kettévált zenetársaság újbóli összeforrásának egyik feltétele éppen Ruzitska zenei vezetése volt. Miután erre sor került 1835-ben, a nevével fémjelzett hosszú, 1869-ig tartó időszak alatt új korszak vette kezdetét az intézmény történetében.

A KOLOZSVÁRI MUZSIKAI CONSERVATORIUM SZAKMAI VEZETŐJE

Ruzitska György személyében külföldön képzett, tapasztalt és nem utolsó sorban sokoldalúan tehetséges zenesz került a kolozsvári Muzsikai Conservatorium¹⁹ élére, akiben kortársai – szakmai kvalitásai, jó szervezőkészsége révén – méltán láthatták a sikeres fennmaradás és fejlődés garanciáját. Az új igazgató felismerte, hogy az addigi intézményvezetési gyakorlattal ellentétben, rendszer és modellek hiányában a hosszú távú tervezés nem megvalósítható. S bár az intézményes zeneoktatás terén személyes tapasztalatokkal nem rendelkezett, igazgatói munkáját úgy kezdte el, hogy közzétette tanítási tervezetét, szilárd, évekig használható alapot adva a muzsikai oktatásnak és irányt mutatva a Conservatorium többi oktatójának is. *Az oskolák dolgainak jobb móddali organizatiójára nézve/A muzikai Egyesület organisationis Planuma* című szabálytervezetében meghatározta a zeneiskolai oktatás módját, kereteit, részletesen kitérve az iskolai év beosztására, a vizsgák számára, a növendékekkel való bánásmódra és a tanárok kötelességeire. Tervezete az immár újjáalakult Muzsikai Conservatorium alapszabályaival együtt 1837. első napjától lépett életbe, és általánosan még évtizedekig érvényben maradt.

A kolozsvári zenei intézet direktoraként Ruzitska az oktatás koordinálása mellett egyre szélesebb munkakörrel rendelkezett: a napi ügyek mellett felelt a rendfenntartásért a próbák és az előadások alkalmával, a közreműködő tagokat ő osztotta be a kórusba és a zenekarba, vállalta az előadandó darabok megválasztását és műsorba való rendezését. A Muzsikai Conservatorium és annak tagjai rendszeresen szerepeltek a zenés színházi előadásokon – a koprodukciók alkalmával nemcsak a megfelelően (át)hangszerelt zenei letétek kiírásáért, hanem a hangászkar összetételéért, a Conservatorium kiadott hangszereiért és hangjegyeiért is Ruzitska felelt. A hangversenyek teljes lebonyolítása mellett még kotta- és hangszeráros is volt.

19 Az 1819-ben alapított Muzsikai Egyesület és iskolája a régióban elsőként kínált ingyenes vagy igen jutányos zenei képzést a mindkét nembeli ifúságnak. Évszázados fennállása alatt az Egyesület, Muzsikai Conservatorium, zene-Conservatorium nevet is használó kolozsvári intézmény nemzeti hovatartozástól függetlenül fogadta különböző társadalmi osztályokból származó tanulóit, s „nemzetpallérozó” indíttatása mellett nagy szerepet játszott a város kulturális életében, valamint az intézményes szakoktatás erdélyi meghonosításában. Bővebben lásd SÓFALVI Emese: *Az intézményes zeneoktatás kezdetei Kolozsváron = Zenei művelődésünk a változó régióban. A VII. Hungarológiai Kongresszus Zenetudományi Szekciójának előadásai*. Szerk. ANGÍ István–CSÁKÁNY Csilla. EME, Kvár, 2013. (a továbbiakban SÓFALVI: *Zeneoktatás*) 166–185.

Az intézet 1837–1847 közötti, igen sikeres periódusában, vélhetően Ruzitska György kezdeményezése folytán, az igazgatói hivatalhoz pénzbeli juttatás²⁰ és évi egy hangverseny bevétele is járult – addig a zenei vezető, akárcsak az elnök, ingyen látta el feladatát. A Muzsikai Conservatorium az ún. munkáló tagjait – akik csak muzsikálásból (tanításból) tartották fenn magukat – időről időre bizonyos juttatással támogatott. Ruzitska több éven keresztül nem élt a lehetőséggel, hogy igényt tartson az intézet testülete által felajánlott koncertbevételekre.²¹

Igazgatósága idején a Muzsikai Conservatorium tevékenységében egyre nagyobb hangsúlyt fektetett az oktatásra. Helyesen ismerte fel, hogy a gyakran változó, az intézetben alkalmazott, csoportos képzésre megfelelő pedagógiai gyakorlattal alig vagy egyáltalán nem rendelkező tanerők eredményes működésének záloga az összefogó, alkalmas tanrend. Kollégáit ő maga látta el utasításokkal, és minden tőle telhetőt megtett, hogy megfelelő személyeket alkalmazzon.

Hogy a tanítás felügyeletén túlmenően tényleges oktatói feladatot mely évben és milyen formában látott el a Conservatoriumban, arra vonatkozóan egyelőre kevés adattal rendelkezünk. Az intézet hivatalos éves jelentésein kizárólag igazgatóként és helyettes (vagyis betanító) tanárként szerepelt az alkalmazott zenetanárok mellett. A Conservatorium virágzó korszakában feltételezhetően csak alkalmoszerűen tanított, és speciális esetekben vállalt föl egy-egy osztályt (így 1843-ban „magány-énekesnők”, vagyis szólisták képzését). 1860-tól a növendéki listákon néhány csellista növendék neve mellé az „igazgató tanítja” megjegyzés került. Noha a kolozsvári zenei intézetben évtizedekig vállalt vezető pozíciót, Ruzitska mégis fontosnak tartotta, hogy emellett a város nagyobb múltú intézményei, a Református Kollégium, majd 1851-től a Római Katolikus Királyi Líceum állandó tanára lehessen.

A művésztanár valószínűleg gazdasági megfontolásból, az intézet anyagi helyzetének ismeretében nem vállalt rendszeres státuszt a Conservatorium tanári karában, azonban minden más módon eredményesen bizonyította a zeneiskola iránti elkötelezettségét. Ruzitska pedagógiai műveinek nagy része ugyanis szorosan kapcsolódott a Conservatorium oktatási rendszeréhez.

RUZITSKA GYÖRGY PEDAGÓGIÁJA

Ruzitska tanári portréjának, nevelő attitűdjének rekonstruálására teszünk kísérletet a következőkben. A muzsikusi teljes életútján meghatározó jelentőséggel bírt a zeneoktatás, legyen szó saját gyermekeiről, magántanítványokról, iskolai csoportokról vagy egy város közönségének esztétikai neveléséről.

Pályakezdként, templomi és zenés-színházi közreműködései mellett már az 1800-as évek elejétől magánórákat is tartott. Visszaemlékezéseiben első növendékeiként zongoratanítványokat említ, később kísérletet – gyakorlatilag énekesek korrepetíciója – is vállalt.²² A

20 Az igazgató pénzbeli járandósága ugyanannyi volt, mint az alkalmazott tanároké.

21 A Muzsikai Conservatorium választmánya a színházi gyakorlatban népszerű, a tagok bérezését kiegészítő ún. jutalomjáték lehetőségét kínálta fel az igazgatónak.

22 LAKATOS: *A muzsikusi Ruzitskák* 19, 22–23.

Bánffy családnál való alkalmazását követően, az 1820-as évek derekától – konkrét források híján – feltételezhető, hogy Kolozsváron is főként zenetanárként működött. Tananyagként valószínűleg az általa ismert és használt szerzők megfelelően alkalmazható pedagógiai műveit alkalmazta, emellett rövidebb lélegzetű, saját kompozíciókkal ösztönözte tanítványait. Életművében az 1840-es évek elejétől, a kolozsvári Conservatorium irányításának átvételét követően jelentek meg hangsúlyozottan az oktatási célú, zeneelméleti ismereteket és speciális gyakorlatokat egyaránt tartalmazó, átfogó munkák. Ruzitska nem tartotta magát a neveléstudomány teoretikusának, azonban igazgatóként az intézetben zajló tanítás tartalmi és módszertani rendjéért egyaránt felelt – ismerte és átlátta tehát a szervezetet, intézményi oktatás feltételeit és lehetőségeit. A nagyobb létszámú osztályok, akárcsak az intézményes keret vagy a változó hangszer-preferenciák is új oktatási segédanyagok összeállítását tették szükségessé.

Ruzitska törekvései természetesen nem egyedülállóak a korszak vagy a régió zenepedagógiai irodalmában²³. A magyar és román zenetörténet-írás több Szébenben, Brassóban vagy Kolozsváron lejegyzett vagy litografált munkát tart számon. Martin Schneider brassói „diletáns” 1803-as kézírata még általános, több hangszerre is alkalmazható alapismereteket közölt, míg Philip Caudella 1823-as *Zongoraiskolájának* első füzeté már a korszak erdélyi zenepedagógiai törekvéseinek méltó képviselője.²⁴ (Bár nem erdélyi példa, érdemes megemlíteni, hogy Wentzel Ruzitska, György testvérbátyja nevéhez kapcsolható egy 1819-es, bukaresti kottanyag, amely zenei előismereteket és három, fortepianóra alkalmazott korabeli román táncot is tartalmaz.²⁵)

A kolozsvári zeneiskolában az alapítás évétől a szakmai vezető hatáskörébe tartozott a tanítás tartalmi és módszertani rendjének felügyelete. Ennek megfelelően, mintegy pályamunkaként már a Muzsikai Egyesület első igazgatója, Polz Antal is összeállított egy énekiskolai tananyagot intézete számára *Elementar Buch für die Siengkunst zum Lernen* címmel. Utódja, Ruzitska György pedagógiai művei nem csupán az intézetben tanuló növendékek képzését segítették, hanem a szélesebb közönség számára a Conservatoriumban folyó oktatási tevékenység népszerűsítéseként és kézzelfogható megnyilvánulásaiként is értelmezhetők.

ELMÉLET (OKTATÁSI SEGÉDANYAGOK)

Emlékiratában Ruzitska György több általa is ismert, tanulmányozott oktatási anyagot is említ, melyek között ének- és zongoragyakorlatok és elméleti művek (zeneszerzéstán és el-lenponttan) is találhatóak.²⁶ Intézménye, a Muzsikai Conservatorium kottatára már 1819-től

23 A téma összefoglalására lásd VESZPRÉMI Lili: *Zongoraoktatásunk története*. Zeneműkiadó, Bp., 1976; DOBSZAY László: *Magyar zenetörténet*. Planétás, Bp., 1998.

24 Vö. LÁSZLÓ Ferenc: *Adatok Philipp Caudella életrajzához = Zenetudományi írások*. Szerk. BENKŐ András. Kriterion, Buk., 1980. 145.

25 Vö. Octavian Lazăr COSMA: *Hronicul muzicii românești*. 2. (1784–1823). Editura Muzicală, Buk., 1974. 114–120.

26 A Ruzitska által említett szerzők és műveik: Johann Sebastian BACH (*Das Wohltemperierte Klavier I*, 1722), Johann Joseph FUX (*Gradus ad Parnassum*, 1725), Daniel Gottlob TÜRK (vsz. *Kurze Anweisung zum Generalbassspielen*, 1791), Johann Philipp KIRNBERGER (*Die Kunst des reinen Satzes in der Musik*, 1774). Ezek mellett hivatkozik még zongora- és belcanto-pedagógiai művek népsze-

szisztematikusan bővült a korszak irányadó metodikáival, például a rangidős párizsi Conservatoire tananyagával is.²⁷

Mindezek ismeretében a kolozsvári tanárt pedagógiai művek írására nem kimondottan a hiánypótlás, inkább a helyi igények kielégítése és egyéni koncepcióinak megfogalmazása ösztönözhetette. Ruzitska teljes pedagógiai korpusza mindeddig nem képezte önálló kutatás tárgyát. Eddigi eredményeink alapján azonban előrebocsátható a kijelentés, hogy – bár tudatosan nem törekedett átfogó pedagógiai rendszer kidolgozására – egyetlen, a 19. század közepén Erdélyben működő zenetanár hagyatéka sem olyan sokrétű, mint az övé. A célzottan iskolai használatra szánt művek mellett a kezdőknek: magántanítványainak, a Conservatorium diákjainak vagy a Római Katolikus Királyi Líceum növendékeinek ajánlott alkotások és az ún. könnyű faktúrájú szerzemények (pl. *Quartetti facili*, *Duetto brillante e non difficile* stb.) végig jelen vannak a zeneszerző életművében.

Legnagyobb arányban az énekiskolai anyagok képviselik az igazgató-tanár már 1836-ban kifejtett eszméit: az éneklés a mindenfajta muzsika alapvetése.²⁸

Előrebocsátjuk, hogy Ruzitska György énekiskolái nem a tulajdonképpeni művészi éneklés metódusai, azonban tartalmazzák a korabeli vezető hangképzési módszerek és tanok esszenciáját.²⁹

Ruzitska hagyatékában a többi kéziratos művével egy sorozatban szerepel a Kolozsváron, Tiltsch János műhelyében nyomtatott *Énekiskola*.³⁰ A könyvnyomda tevékenységére nem volt jellemző kották publikálása, s ne feledjük, a zeneszerző korábbi művei is Bécsben jelentek meg – a zenepedagógiai tankönyv erdélyi kiadása tehát mindkét fél részéről unikális intermezzónak tekinthető. A tananyag korabeli elismertségét és a kolozsvári zeneiskola számára még évtizedekkel a megjelenése után is reprezentatív voltát jelzi, hogy helyet kapott az 1896-os Millenniumi Kiállításra előkészített dokumentumok között.³¹

A belső címlap szövege szerint a művet a kolozsvári Zene-Conservatorium növendékei számára, négy regiszterben, két füzetbe elosztva – szoprán és alt, valamint tenor és basszus hangra – írta a szerző. Az *Énekiskola* tehát az intézet első nyomtatott, hivatalos tananyagának tekinthető. Igényes kivitelezése, szakmai színvonala azonban arra enged következtetni, hogy nem kizárólag a Ruzitska által „hazafi intézetnek” nevezett kolozsvári Conservatorium énekes növendékeit volt hivatott segíteni, hanem szélesebb körben, feltehetően az akkor már ország-szerte alakuló konzervatóriumok, és a kollégiumokban, líceumokban folyó énekképzés számára is példával kívánt szolgálni.

rű szerzőire, ú. m.: Muzio CLEMENTI, Johann Baptist CRAMER, Johann Nepomuk HUMMEL, Prinz Louis Ferdinand, Jan Ladislav DUSÍK, Niccolò JOMELLI, Leonardo LEO, vagy Benedetto MARCELLO. FUX művének Georg RUZITSKA 1809. szignóval ellátott példánya fenn is maradt a kolozsvári Conservatorium gyűjteményében, jelenleg a kolozsvári Gheorghe Dima Zeneakadémia könyvtárának dokumentumértékű példánya.

27 TALLIÁN Tibor: *Schodel Rozália és a hivatásos magyar operajátszás kezdetei*. Balassi, Bp., 2015. (a továbbiakban TALLIÁN: *Schodel*) 164–165.

28 SÓFALVI: *Zeneoktatás* 177.

29 TALLIÁN: *Schodel* 185.

30 RUZITSKA György: *Énekiskola*. é. n. (a továbbiakban RUZITSKA: *Énekiskola*)

31 *Kolozsvári Zene-Conservatorium VI*. Országos Széchényi Könyvtár.

Évszám ugyan nem szerepel a címlapon, azonban az ajánlásból következtethetünk a tankönyv nyomtatásának periódusára. Az Erdély kormányzójának, gróf Teleki Józsefnek³² dedikált *Énekiskola* kiadása így legkorábban 1842-re vagy 1843-ra tehető.³³ Feltételezésünket az *Énekiskola* egyik kéziratos előzményén/változatán³⁴ szereplő 1843-as dátum is megerősíti.

Az Előszóban a szerző közvetlenül szól az *Énekiskola* célközönségéhez, amatőrökhöz és a hozzáértőkhöz egyaránt. »Ismét haszontalan nyomtatás, papirosvesztegetés! Uj énekoskola! mellyet tán éppen olly kevésbé használhatnak a' fiatal énektanulók mint az eddigieket.« – »Itéljen erről az olvasó és hozzá értő. – A' szép művészethez mind inkább izlést találó honi fiatalság által érzett szükség indította a' szerzőt olly czélszerű tanulókönyvnek magyar nyelven kiadására, melly a' növendék felfogótehetségét fokonyként elővigye de igen hosszúra ne terjedjen. Ha az olvasó ittott valamit a' helyesírás ellen 's e' mellett némelly idegen műszavakra találna, ennek okát abban keresse, hogy Romában és Florenczben előbb énekeltek művészileg mint Csik-Szeredában, 's hogy az olasz műsök minden élőnyelven polgárjoggal bírnak és nálunk is használhatók, míg a *tartósabb* szokás helyettök más czélszerű kifejezéseket *állítand* meg. [...]» [Ruzitska saját kiemelései]³⁵

A mű elméleti bevezetője sűrűn utal a második részben található 62 gyakorlatra – valószínűleg tipográfiai oka volt, hogy nem kerültek egymás mellé a szöveges magyarázatok és a kottapéldák. Az *Énekiskola* ennek ellenére jól használható, átlátható, gondosan felépített tananyag. Elméleti része a korszak zenepedagógiai műveinek szerkezetét követi, az alapismerteket hangmagasság, hangérték, metrum, tempó, dinamika és díszítések szintjén rendszerezi. Bár külön mutatja be a diatonikus és a kromatikus skálát, a szerző a funkcionalitás jegyében háromnál több előjegyzéssel már nem illeszt be gyakorlatot, a további, alterált hangnemek másolását a növendék feladatául tűzve ki. Ruzitska a rendes és rendkívüli értékfelosztásokat is tárgyalja, és az ütemezésre kétféle módszert ajánl a növendékek számára: pálcácskával, vagy a levegőben. Utóbbihoz leírást és ábrát szolgáltat, a világos értelmezéshez azonban sajnálatos módon – valószínűleg hibás nyomdai értelmezés miatt – helytelen grafikus megjelenítés kapcsolódik. A vonalrendszer elejéről néhol hiányzó kulcsokon kívül azonban egyéb elírás vagy téves értelmezés nem található a zenetanár pedantériájára jellemző módon gondosan előkészített és korrektúrázott tananyagban.

Az enciklopédikus jellegű bevezetőt követően *Énekiskolájába* Ruzitska nem csak zeneelméleti, hanem olyan korszerű technikai elemeket is bevon, melyek „mulhatatlanul megkiváncsatnak a jó énekestől”. A hangok betűjeles ejtése mellett szerepel a szolmizációs elnevezés, megjelennek vokalizációs gyakorlatok, megismertet a legato és a portamento („hanghúzás”) fogalmával és helyes előadásával, s utóbbiakhoz ellenpéldával is szolgál. „A' portamento

32 Gróf TELEKI József, az Akadémiai Könyvtár alapítója, a Magyar Tudományos Akadémia társalapítója és első elnöke 1842 és 1848 között töltötte be Erdély kormányzói tisztségét.

33 Lakatos István, a Ruzitska-hagyaték első feldolgozója először 1838-ra datálta a művet (vö. LAKATOS: *A muzsikás Ruzitskák* 348; LAKATOS: *Ruzitska György* 8–9.). Később ugyanő 1844-re módosította az *Énekiskola* megjelenésének dátumát. (LAKATOS–RUZITSKA, é.n.: *Kolozsvár zenei élete 125 éven át*. Kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtár, MS 4743.) Lakatos 1838-as adatát vette át Fancsal János is. (FANCSALI: i. m. 144.)

34 RUZITSKA György: *Ének-tanítás a kolozsvári Muzsikai Conservatorium Ének-Oskolája számára*. OSZK, Ms. Mus. 256.

35 RUZITSKA: *Énekiskola* 3.

két hangnak növekedő erővel sima egybehuzása, melyet hangjellel nem szoktak kifejezni. [...] Disztelen a' portamento ha a' fel- vagy lehuzásban a' közötté lévő hangok homályosan hallatnak, mert akkor a' nyávogáshoz hasonló. Gyakori 's lassu *vocalisatio* [Ruzitska kiemelése] által legjobban tanultatik a' portamento. Végre még említendő, hogy a' legszükségesebb és leghasznosabb gyakorlás a' növekedő erővel scála-énekzés".³⁶ Bár alapszintű ismereteket közöl, a hangsorelvűség, a vokaliz felértékelt szerepe révén az *Énekiskola* követi és alkalmazza a korszak éneklelméleti és metodikai szakirodalmának német és francia irányait is.³⁷

A színvonalas és világos szerkezetű erdélyi tananyag a magyar zenei szaknyelv terminusainak bevezetése szempontjából is vizsgálható. Az *Énekiskola* szövegén belül ugyan egységes a notációk használata, azonban kéziratos előzményével már nem egyezik mindenütt a műszók fordítása. Ez a látszólagos következetlenség a korszak muzsikával foglalkozó hazai kiadványainak természetes velejárója, hiszen a magyar zenei „szakmai zsargon” csupán a 19. század végére kristályosodott ki.

A Ruzitska-hagyatékban *Gesanglehre* címmel egy jelzet alatt szerepel további öt kötet, különböző felépítésű kéziratos énekiskolai anyag.³⁸ A legteljesebb, elméleti és gyakorlati részt is tartalmazó első kötet a kolozsvári római katolikus gimnáziumbeli ifjúság számára a zenetanár alkalmazásának évében, 1851-ben magyar és német nyelven lejegyzett *Énektan*.³⁹ Az általános zeneelméleti és elemi összhangzattani ismeretek mellett technikai részletek, szövegejtési szabályok és egyéb előadási kérdések is helyet kapnak a kötetben. A kétnyelvű, bal oldalon magyar, jobb oldalt német szöveg mintegy zenei műszótárként is használható, s mivel didaktikai módszerekkel és az oktatás felépítésével is foglalkozik, akár tanári kézikönyvként is értelmezhető.

Az *Énektan*t követő kéziratos kötet a Conservatorium tenor- és basszusosztálya számára 1843-ban lejegyzett *Ének-tanítás*,⁴⁰ melyről Ruzitska *Énekiskolája* kapcsán már volt szó. Egyik belső címlapja szerint 1846-ban a kolozsvári Katolikus (piarista) Gimnázium számára előkészített tananyagként is szerepelt. Az *Ének-tanítás* felépítése, ábrái és gyakorlatai azonosak a nyomtatott változatával. Jelentős különbséget csak a szerkezet képez, a kéziratban ugyanis a főszövegbe vannak beágyazva a példák és a szolfézsek.

Ruzitska György énekkreatív módszereit szervesen egészítik ki a függelékekben található, kimondottan hangképzést célzó gyakorlatok (saját kompozíciók és korszak pedagógiai repertoárjának termékei).⁴¹

Az 1861-es hegedűiskola⁴² német nyelvű alapismeretek után, majd a hangközök sorrendjében halad, és az elemi vonásmemeket is bevezeti (legato, staccato). A gyakorlati tananyag,

36 Uo. 15.

37 TALLIÁN: i. m. 185–201.

38 A feltételesen Ruzitskának tulajdonított *Az Éneklés Mesterségével Rövid megismerkedés* című nyomtatott énekiskolai tananyagot, valamint litografált kéziratos előzményét ezúttal nem tárgyaljuk.

39 RUZITSKA György: *Énektan a kolozsvári Római Katolikus Gimnáziumbeli ifjak számára*. OSZK, Ms. Mus. 254. I.

40 Uő: *Ének-tanítás a kolozsvári Muzsikai Conservatorium Ének-Oskolája számára*. OSZK, Ms. Mus. 254, II.

41 Uő: *Solfeggi facili für Anfaenger als 1ten Anhang zu meiner Gesangschule*. OSZK, Ms. Mus. 254, IV.; Uő *Gesangschule...* OSZK, Ms. Mus. 256.

42 Uő: *Practische Violinschule*. OSZK, Ms. Mus. 255.

nevével összhangban a hangszer természetes felépítését követi, az észszerű, motorikus gyakorlatokat a G-húrról indítja, és jelzi a fél- ill. az egész hangtávolságokat. A skálákat és harmashangzatokat csupán két oktávon keresztül tanítja, azonban egészen a 4. fekvésig szolgál kisebb etűdökkel. A kezdeti monodikus, a hangközök növekvő sorrendjét követő feladatok mellé az intonáció fejlesztése és a harmóniai tájékozódás elősegítése végett duettek is beiktat a szerző. A gyakorlatok rövid utasításai, magyarázatai német nyelvűek, a kötet végén pedig, enciklopédikus igényrel, a díszítések és az olasz szakkifejezések interpretálásai is helyet kapnak.

A *Hegedűiskola* mellé kötött, számozott basszustananyag (nagyreszt elméleti voltánál fogva) ennél már jóval rövidebb. A generálbasszus alapelveinek összegzésére a „leendő mesterek és organisták kiképzésére” meghirdetett conservatoriumi képzést követő évben, 1862-ben került sor, egyik előzménye pedig valószínűleg a *Bévezetés az orgona játszására* című, elemi ismereteket, főként egyszerű, modulációs megoldásokat jelölő kézírat lehetett.⁴³

A számozott basszusiskola német nyelvű zeneelméleti bevezetővel indít ugyan (hangok megnevezése, diatonikus skála, kromatikus skála, hangnemek, előjegyzések), de folytatása már magyar.⁴⁴ Bár egyike Ruzitska legkésőbb lejegyzett pedagógiai műveinek, feltételezhető, hogy a zeneszerző fiatalkori barátja, Philipp Caudella generálbasszus iskolája is példaként szolgált megírásakor.⁴⁵

Többi pedagógiai munkájához hasonlóan Ruzitska *Zongoraiskolája*⁴⁶ is alapfokú ismereteket ígér. Bevált használatáról s a szerző kiemelt figyelméről nemcsak az előszótervezetek, hanem a többszöri utólagos szöveggondozás (időpontjai: 1864 és 1867) is tanúskodnak. A zongoratanár fontosnak látta kiemelni, hogy 15 év sikeres használat után, 1860-ban tisztázta le az anyagot – zongoraoktatással azonban már jóval azelőtt, egészen fiatal korától foglalkozott. (A kottaanyagba egy régebbi, szintén kézírtos zongoraiskola is be van kötve, talán az első azok közül, amit Ruzitska Erdélyben használt.) A *Zongoraiskola* Ruzitska által megállapított legfőbb célja, hogy a helyes (természetes, kerek) kéztartást és a lapról olvasás készségét megteremtse, a többi tanítómesterek munkáit ezután kezdheti tanulni a növendék. A modern, 6,5 és 7,5 oktávós hangszerre alkalmazható gyakorlatok utasításai jórészt német nyelvűek, de vannak köztük magyar kifejezések, sőt francia szöveg is. Utólagos újjrendbejegyzései alapján feltételezhető, hogy a növendékek maguk használták. A csoportos oktatás szellemében a *Zongoraiskola* sok négy-, sőt hatkezeset is tartalmaz (sopra-primo, primo, secundo).

Ruzitska pedagógiai műveit tárgyalva fontos legalább jelzésértékűen kitérni az azokban fellelhető, mára a notációtörténet körébe került „magyarító” zenei szakkifejezésekre. A német

43 Uő: *Bévezetés az orgona játszására*. Kolozsvári Akadémiai Könyvtár, jelzete P/126.

44 A Ruzitska művével való összehasonlítás végett említhető, hogy 1856-ban Kolozsváron Bothos Istvánnak (1832–1843 között énektanár a Református Kollégiumban) *Az orgonázás mesteriségének gyakorlati megtanulására vezető népszerű utasítás* címmel orgonaiskolája jelent meg. Bothos műve „lúkotá”, vagyis betűjelzéssel egyszerűsített primitív írásmódot alkalmaz – valószínűleg azok számára, akik nem olvastak kottát.

BARTHA DÉNES: *Erdély zenetörténete = A történeti Erdély*. Szerk. ASZTALOS LAJOS. Erdélyi Férfiak Egyesülete, Bp., 1936. 612.

45 Vö. LÁSZLÓ: *i. m.* 23.

46 RUZITSKA György: *Practische Grundlinie für den ersten Unterricht im Pianoforte-Spiele*. OSZK, Ms. Mus. 257. (a továbbiakban RUZITSKA: *Pianoforte-Spiele*)

anyanyelvű tanár általában tükörfordítást alkalmazott, s gyakran egyedi, kötetről kötetre változó műszavakat használt. Így szerepel Ruzitskánál hanglajtorja és hanghágcsó (skála), grádicsonként fel- vagy levezető hangsor, benne természetes és műszerzett (mesterséges) félhang, érzékenyhang (vezérhang) és felváltó/helyreállító jegy (módosító jel) vagy a megállapítás, hogy „minden dúr hangnemnek egy atyafiságos/atyafias moll hangneme van” (minden dúr hangnemnek van egy rokon moll hangneme). A hangközöknél találkozunk kisebbített (szűkített) és szerfeletti/nagyobbított (bővített), valamint lépcsőnként fel- alá haladó hangköz (szekund) és szökő (szekundnál nagyobb) intervallum, tökéletes consonantia és tökéletlen vagy változó consonantia (utóbbi a tercre és a szextre vonatkoztatva) kifejezésekkel. A díszítések tanításakor az orzó (előke) elnevezésen kívül a német kifejezés tükörfordítását: előütet, utánütet, hosszú előütés, kurta utánütés, (előke, utóka) és a szabadakaratos ékítést ajánlja Ruzitska. Érzékletes példaként említhető a szerző egyik invenciózusabb szakkifejezése: „a szoktató gyakorlatok során a skálákat dagadó és apadó szózáttal is elő lehet adni”.

Az *Énektan* ritmikával foglalkozó fejezetében található az a szentencia is, amely a gyakorlott tanár nélkülözhetetlenségét fogalmazza meg: „Legjobb metronómnak marad tehát mindig egy tapasztalt mesternek helyes tappintatérzete [lúktetés], ki a műdarab jellemét a szerkesztő [zeneszerző] értelmében felfogni tudja”.⁴⁷ S bár elfogadta a „pausa” megfelelőjeként a szünet és a hallgatás szavakat, és maga is gyakran használta a két- vagy háromrésztű tapintatkonstrukciót (bináris vagy ternáris lúktetés), a helyes számolásra mégis egyedül a német eins, zwei, dreit tartotta alkalmasnak a Bécsben nevelkedett kolozsvári zenetanár.

GYAKORLAT: ZENEOKTATÁSI MÓDSZEREK

Nehéz megbecsülni, hogy a felsorolt pedagógiai munkák hány növendék zenei képzését segítették az évtizedek során, mint ahogy – megfelelő források, személyes visszaemlékezések híján – Ruzitska György tanári attitűdje is csak hozzávetőlegesen körvonalazható. Bár az évek során többgenerációnyi közvetlen tanítványa volt, Ruzitskának a kolozsvári iskolákban csupán néhány országos karriert befutó, kiemelkedő tehetségű növendéke volt. Azonban kétségtelen befolyása érzékelhető barátja, Brassai Sámuel hangszer-preferenciáin (cselló és zongora), Erkel Ferenc művészi attitűdjén (zeneszerzés és karnagy ambíciók), akárcsak református kollégiumbéli pártfogoltja, Bartalus István joghallgató későbbi pályaválasztásán.⁴⁸ Bartalus Istvánnak köszönhető az az 1864-es, hiteles portré, amely az idős zenész műveit is felsorolva a volt tanítvány szemszögéből összegzi a kolozsvári tanár munkásságát: „Igazgatói s orgonászi hivatalai mellett, 1851 óta a kath. Felgymnásiumban is énektanár, s e hármasságán kívül szintoly erélyes és szorgalmas magántanító, mint hajdan”.⁴⁹

Hogyan taníthatott az erélyes és szorgalmas Ruzitska? Egyik, ma is korszerű koncepciójáról már az 1836-os évekből, akkor bemutatott zeneiskolai oktatási tervezete kapcsán érte-sülhettünk. Ebben leszögezte, hogy a zeneoktatást minden esetben a hang és a hallás műve-

47 Uő: *Énektan*. OSZK. Ms. Mus. 254.

48 Bartalus később a magyar zenetudomány prominens alakja lett, lásd bővebben Sz. FARKAS Márta: *Bartalus István*. Akadémiai, Bp., 1976.

49 BARTALUS István: *Ruzitska György*. Az ország tükre 1864. 3. sz. január 21. 26.

lésével kell kezdeni: „abból, ki énekelni nem tanult, soha tökéletes jó muzsikus nem válik.” Másik szentenciája, „a muzsikának fundamentoma egyedül csak az ének” pedig már a száz évvel későbbi kodályi pedagógia előfutára. Hasonlóan fogalmaz Ruzitska az *Énektan*, a kolozsvári Római Katolikus Gimnázium ifjúsága számára összeállított szillabusz Előszavában, mely az ének- (és zene)tanítás előnyeit és a kötet célkitűzéseit összefoglalja: „A rendszeres ének tanulása a felsőbbi Gymnastica [a felsőbb gimnáziumi tárgyak] körébe tartozik, mivel *egyszerre* [Ruzitska saját kiemelési] foglalkodtatja az ember *kül-* és *belérzékeny* figyelmét. Ezen tanulás gyakorolja az értelmet *következetes* és *folytonos* gondolkodásban és összeillesztésben, tökéletesíti a *szabályszerűség* és a *rendérzetet*, nemes irányt ad a kedélynek, s fogékonytá teszi a finomabbra és szépre, szabályozza az ítélő erőt a szépművészeti dolgokban; általjában előmozdítja az ember *aesthetikai műveledését*.”

Itt tehát *inkább azon* munkálkodunk, hogy általános és helyes ismeretet szerezzen a tanuló az ének alapszabályaiban, melyek mindennemű zenére nézve érvényesek és alkalmazhatók, *mint azon*, hogy kivétel nélkül mindenből énekest képezzünk, amivé csak azok válhatnak, akik az arra szükséges és nem minden emberben található természeti adománnyal és határozott hajlammal bírnak. Ezeknek itt alkalma lesz kiművelni hangjukat és hallásukat; az elméleti ének-tan pedig rendkívül könnyíteni fogja bármely zene-eszköz megtanulását.”

A tömeges zenetanítás és a szakképzés differenciálását Ruzitska évtizedes intézményes zeneoktatási tapasztalata is indokolta. Saját kiemeléseiben tanári habitusának ösztönös megnyilvánulását is láthatjuk: a zeneművészetet hangsúlyozottan a rendszeres, következetes, folytonos, szabályszerűség és rendérzet jelzőkkel és főnevekkel kapcsolja össze.

Ruzitska eredményes tanári módszereinek, oktatási gyakorlatának rekonstruálásában a muzsikus-tanár egyéb feljegyzései is segítségünkre lehetnek. Ilyen forrás az elemi zongoraoktatással foglalkozó kézirat⁵⁰ két német nyelvű előszava, amely egyaránt szól a növendékhez és a tanárhoz. A zongoratanításban járatlan férfi és női (!) oktatók számára megfogalmazott előszóvázlatok a forgalomban levő zongoraiskolák (pontosabban Johann Nepomuk Hummel, ill. Daniel Hünten műveinek) indokolatlanul hosszadalmas, a tanulók számára túl komplex gyakorlataival szemben a természetes, kerek, laza, helyes kéztartást, az ujjak függetlenítését és a helyes olvasást nevezik meg az előgyakorlatok céljaként. Ruzitska György saját *Zongoraiskoláját* mintegy Carl Czerny munkájának előtanulmányául képzelte el. A magasabb zongorajáték előkészítése során felbukkanó zeneelméleti témákhoz a kérdve kifejtő módszer alkalmazását ajánlotta a kolozsvári zenetanár. A *Zongoraiskola* egyik gyakorlatánál jelenik meg az „Eile mit weile” – kb. lassan járj, tovább érsz – megjegyzés, mely Ruzitska György módszerének krédójaként is felfogható.

A Ruzitska által alkalmazott metódusok közül érdemes kitérnünk az ún. monitormódszerre, melyet a kolozsvári tanár úgy említ, mint „tanítás Bell-Loncaster (sic!) modorral”, s melynek segédeszközei felfedezhetők hagyatékában. A *Zongoraiskola* egyik címlapján szereplő, négy- és hatkezes, kölcsönös tanítást ígérő felirat (*Collectiven Unterricht 4 und 6 Haendig felirat*) vagy az az alapfokú zenei ismereteket tartalmazó nagyméretű karton pannó, melyen *Kollektív tanítási pannó az ének- és zongorajáték alapismereteihez, kiváltképpen a hangjegyek el-*

50 RUZITSKA: *Pianoforte-Spiele*.

sajátításához⁵¹ felirat olvasható, a 3–5 példányban másolt gyakorlatok, valamint az ebben az időszakban fiának, Bélának címzett leveleinek utalásai szerint Ruzitska György tanulmányozta, előkészítette és valószínűleg ténylegesen alkalmazta is csoportos óráin a kölcsönös oktatás módszerét, melyet egyedi módon adaptált zenepedagógiájában.

Az említett Bell–Lancaster-módszer kialakulási helye, Anglia után az Amerikai Egyesült Államokban, Franciaországban, Svájcban, Belgiumban és Oroszországban is elterjedt, s Magyarországon is érezte hatását a 19. század elején.⁵² (Ruzitska feltehetően a kolozsvári Református Kollégiumban tanító Salamon József révén értesült a módszerről.⁵³) A szabadságharc leverése után, mikor a Conservatorium munkájának felfüggesztésével és a pangó színházi állapotok miatt minden addigi kereseti forrása megszűnt, 1850. január elsejétől nyilvános ének- és zeneiskola nyitását határozta el házában: délelőtt ének, délután zongoraoktatással, s mindezt az ún. kollektív tanítás, vagyis a Bell–Lancaster-módszer szerint. Ugyanez év májusában házi iskolájáról írva már hét énekes és kilenc zongorán tanuló növendékről számol be, s joggal feltételezzük, hogy később csoportóráin (1851-től a Katolikus Gimnáziumban, majd a zeneiskolai oktatás újrakezdésekor) is alkalmazta a külföldi módszer egyes elemeit. Segédanyagai az 1840-es évektől Magyarországon is elterjedt monitormódszus erdélyi, zenei alkalmazásának eddig egyedülálló példái.

A Bell–Lancaster-módszert Ruzitska fiának, Bélának írt egyik levelében is említi. Kettejük levélváltása⁵⁴ több zenei vonatkozású adatot is tartalmaz, az apa tanári-muzsikusi munkái mellett a kolozsvári zenés színpad és a zenekar helyzetéről is írt, fia pedig minden zenei élményéről (hangverseny, színházi előadás, egyházzenei közreműködés, helyi zenei szokások) beszámolt.

A Ruzitska György szinte összes, felnőtt fiának címzett levelében fellelhető, muzsikálásra, gyakorlásra emlékeztető-ösztönző sorok a türelmes, kitartó, nevelő megnyilvánulásai. Az 1850. május 1-i levelében a zenetanár saját iskolájának tanulóiról való beszámolóját követően ezt írja „mondják, hogy a piaci kántor orgona-iskolát és Vajda Lojzi hegedű-iskolát akarnak felállítani. Édes Albertem, kérlek ne felejtsd el a klavírozást, mikor módod és alkalom van, dehát a violoncellóval hogy állunk, ez már képzelem, hogy nehezebb lesz gyakorolni, de mégis, Theresienstadtban talán inkább kapni instrumentumot a templomban; ugyan ne mulaszd el az alkalmat; ottan milyen énekek vannak? Nem írhatnám le neked néhányat vékony papírosra hogy némelykor orgonálhatnál is? Én szívesen megtenném, és elküldeném egy levélben. Tudom jól, kedves Albertem, hogy a fentebbi felszólításom szükségtelen volt, mert jól emlék-

51 *Tabellen für collectiven Unterricht in den Anfangsgründen des Gesanges und Fortepianospieles, insbesondere zur Kentiss der Tonzeichen.*

52 MÉSZÁROS István–NÉMETH András–PUKÁNSZKY Béla: *Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe.* Osiris, Bp., 2005. 148.

53 Salamon József 1830-tól tanított a Református Kollégiumban, nem sokkal ezután kezdte alkalmazni a monitormódszert. 1845-ben két tanártársával együtt szélesebb közönségnek, mintegy húsz tanítónak tartott elméleti és gyakorlati bemutatót a Bell–Lancaster-módszerről. Lásd BENKŐ Samu: *Sorsformáló értelem.* Kritikon, Buk., 1971. 115.

54 Ruzitska György és Béla hagyatékában (OSZK, Kézirtattár, Fond 40) találhatók az 1849. febr. 19.–1851. nov. 30. között kelt német és magyar nyelvű levelek, melyekben a kolozsvári muzsikusi apa mindennapjai, az abszolutizmus első éveinek a kultúrát is érzékenyen érintő rendelkezései, illetve a kor oktatásmódszertani kérdései is felvetődnek.

szem igyekeztedre és minden szép és jóhoz hajlandóságodra, bárcsak Eduárd is valamennyiben igyekezne magát kimívelni; igaz, hogy rövid ittlétekor szorgalmatos volt az írásban és hegedülésben, de tudja Isten, azon gondos és folytonos belátása vagy bénézése nincs nála, s attól félek, hogy maholnap tiszt lesz, s csak olyan lesz ő is, mint az o...t...k [ostobák?] nagy része.” A június 18-i levél utóiratában is ott az enyhe utalás: „Ugyan örvendek, hogy francia nyelvben igyekezel, de hát a fortep.[fortepiano] és a violoncello hogy vannak?”

Az 1850. június 25–július 5.⁵⁵ között keltezett levében Ruzitska magántanítványairól ír: „nálam mind rosszabbul megy a dolog, kénytelen voltam 6 pfton leckét is felvállalni, a házi iskolám, melyben csak 2 pftot fizetnek, nagyon unalmas és fáradságos, hálátlan munka, mert minél alább való emberekkel van az embernek egybekötöttése, annival tudatlanabb és gorbább emberekkel van baj, ami egyébképpen természetes is.”

A fenti, diákjairól rajzolt torzképet bizonyára csak pillanatnyi keserűség szülte, hiszen Ruzitska oktatói alapbeállítást sokkal inkább meghatározta erdélyi tanítványaival kötött, életre szóló barátsága, évtizedes, eredményes tanári működése és a zenei újdonságokra nyitott habitusa. Növendékei iránti ragaszkodását gyakran hangjegyekben fogalmazta meg: személyes ajánlások és az általánosan a (nem csupán conservatoriumi) tanulóifjúságnak dedikált művek vallanak erről.

„A MES ÉLÈVES CHÉRIES” (NÖVENDÉKEKNEK AJÁNLOTT KOMPOZÍCIÓK)

A kifejezetten pedagógiai tárgyú anyagok mellett a zeneszerző egész pályáját végigkísérték az egyszerű faktúrájú, rövid, oktatásra is alkalmas zenedarabok. Ilyen már a legkorábbi kéziratainak egyike, az 1810–21 között keletkezett miniatűröket tartalmazó *Herbier Musical*,⁵⁶ melybe – a kor zenepedagógiai gyakorlatának megfelelően – más szerzők művei mellett a növendékeinek, pártfogóinak ajánlott saját kompozícióit is beillesztette a fiatal tanár. Ruzitska György első arisztokrata tanítványainak, Nemes Károly gróf lányainak ajánlott op. 4-es *C-dúr* és *D-dúr triót* 1811-ben komponálta hegedű-zongora-csello együttesre, és Lakatos István megállapítása szerint az meg is jelent Pesten.⁵⁷ A nagyfalui időszak zenei terméséhez tartozik az 1817-ben Nemes Anikónak dedikált *D-dúr Polonéz* és az 1821-ben Nemes Máriskónak egy Gluck-témára komponált *Rondó*.⁵⁸ Alexander Slaby számára 1842-ben készített négykezesátíratot zongoratanára.⁵⁹ Az együttmuzsikálás, a pályájuk kezdetén és derekán álló művészek egyenrangúságának jegyében készülhetett a harmadik vonósnégyes technikailag is igényes átdolgozása. A művésztanár tehetséges diákja felé tett utolsó gesztusa a Ruzitska négy rezonázóriumának⁶⁰ kéziratos címlapján található bejegyzés szerint az Alexander Slaby

55 Ruzitska György több, fiához intézett levelét is naplószerűen, napokon-heteken keresztül jegyezte le, s egy idő után (mint ebben az esetben is) már nem datált pontosan.

56 RUZITSKA György: *Herbier musical*. OSZK, Ms. Mus. 245.

57 LAKATOS: *Ruzitska György* 47.

58 FANCSALI: i. m. 136–137.

59 RUZITSKA György: *Sonate pour le Pfa 4 mains dédiée á Alexandre Slaby* (1842). OSZK, Ms. Mus. 7247.

60 Uő: *Vier Responsorien...* OSZK, Ms. Mus. 222.

1843-as gyászmiséjén felcsendülő muzsika. A „felejtethetlen, szeretett növendéket” az I. Ferenc császár emlékére szerzett mű búcsúztatta.

A Luise Schellnek komponált harmonikus vázlatok,⁶¹ vagy a Schell nővéreknek ajánlott 1859-es átiratok⁶² is (zongoránégykezesek Ruzitska drámai szerzeményeiből) a játékos, baráti elköteleződés első jegyei. Akár gróf Nemes Anikó, a későbbi báró Huszár Károlyné, úgy Pichler Bódogné, született Luise Schell alakja is gyakran felbukkan Ruzitska György levelezésében.

A magántanítványoknak dedikált zeneművek mellett a kolozsvári Muzsikai Conservatoriumban folyó munkát is segítették az 1830-as évek végétől Ruzitska pedagógiai művei. A nyomtatásban is megjelent *Énekiskola* és kéziratos előzménye, az *Ének-tanítás* ki-mondottan a Conservatorium növendékei, míg az *Énektan* a római katolikus ifjúság használatára készült. Más, korai példa az a fortepiano-kíséretes szoprán-alt duett, amely szintén „a Kolozsvári Conserv. Ének Iskola számára” íródott.⁶³

Az 1857-es magyar és latin nyelvű egyházi énekgyűjteményt⁶⁴ a kolozsvári Római Katolikus Gimnázium fiatalága számára dolgozta át (egyszerűsítette le) és részint szerezte az akkor már az intézmény énektanáraként is működő Ruzitska. A zeneszerző gimnáziumbeli tevékenységéhez kapcsolhatók az ugyancsak 1857-ben, tenor és basszus énekhangra kidolgozott miniatűrök, a *Quartetti facili*-k.⁶⁵

Az éneknégyesekkel egy esztendőben, 1864-ben letisztázott *Duetto brillante e non difficile per due violoncelli*⁶⁶ feltételezhetően nem csupán Ruzitska rövid, a Conservatoriumban betöltött gordonkatanári munkájának emléke. A Fancsali János által közreadott zeneszerzői jegyzékben a *Duetto brillante* elődjeként hivatkozott szonáta ugyanis a komponista kézírása szerint „non difficile scritto per mio figlio Adalberto”, tehát a Ruzitska Albert csellótanulmányai alatt készült kompozíció.⁶⁷

A zeneszerző életművének gerincét képező, egyházi szertartásra komponált darabok között különleges színfoltot képez az ötödik, 1843-ban keletkezett *F-dúr mise*,⁶⁸ amely olasz nyelvű ajánlása szerint „nagyon egyszerű stílusban írt mű a kolozsvári Muzsikai Conservatorium növendékei számára.” Jelentőségteljes részlet, hogy a partitúra revíziójára 1859-ben, a Conservatorium oktatási tevékenységének újraindítása évében került sor. A miséhez kapcsolódó *Graduale* tétel⁶⁹ címlapján is szerepel, a kolozsvári Conservatorium énekiskolai növen-

61 Uő: *Plainte, Invocation et Contentement Esquisse harmonique pour le Piano*, A Mademoiselle Luise Schell. OSZK, Ms. Mus. 2649.

62 *A mes élèves chéries (J. et L. Schell), Ouverture de l'Opera Alonso, Ouverture pour le drame Zrinyi*. Idézi FANCALI: i. m. 137.

63 *A Májusi kis virág*. OSZK, Ms. Mus. 251. Vö. FANCALI: i. m. 144.

64 RUZITSKA György: *Templomi énekek a kolozsvári Róm. Kath. Teljes Gzmnásiumbeli ifjúság számára három- és négy hangokra alkalmazva Ruzitska György, a fentírt Gymnasium ének tanár által*. OSZK, Ms. Mus. 228.

65 Uő: *Quartetti facili per 2 Tenori e 2 Bassi*. OSZK, Ms. Mus. 252.

66 Uő: *Duetto brillante e non difficile per due violoncelli*. OSZK, Ms. Mus. 248.

67 FANCALI: i. m. 155. A zeneszerző kottatárában fellelhető csellóiskola (Justus Johann Friedrich DOTZAUER: *Méthode de Violocelle/Violonzell-Schule*. cca 1825, Mainz.) is a nagyobbik Ruzitska-fiú hangszer tanulásához kapcsolható. Vö. FANCALI: i. m. 119.

68 RUZITSKA György: *F-dúr mise*. OSZK, Ms. Mus. 211.

69 Uő: *Graduale*. OSZK, Ms. Mus. 216.

dékei számára készült. Ruzitska zeneszerzői, egyházzenei és tanári működésének sajátos kompendiuma a mindenkori tanítványoknak dedikált mise, amelyet valószínűleg maga tanított be és vezényelt. Fancsali János hivatkozik még egy – jelenleg ismeretlen lelőhelyű – hatodik misére is, amelyet címe szerint a legegyszerűbb stílusban, kezdők számára komponált a zeneszerző. A kézírással felvezetett alcím egyben ajánlás is, mely szerint a Piarista Gimnázium éneket tanuló növendékeinek készült a nagyon egyszerű stílusú, kilencszólamú (!), vonós-négyes- vagy orgona/zongorakísérettel ellátott egyházi mű.⁷⁰

Ruzitska sokoldalú tanári tevékenységének bizonyítékai a fentebb felsorolt, oktatói szándékkal készült, valamint egyszerű, az öncélú technikai nehézségek legyőzése helyett az együttműködés örömeit ígérő kompozíciók. Kolozsvári éve alatt is folyamatosan tájékozódott az újdonságok felől, erről a tananyagai között fellelhető, kortárs zeneszerzők műveinek másolatain kívül a hagyatékában fennmaradó ifjúsági – tehát a tanuló fiatalság számára alkalmazott, egyszerűsített – zeneirodalom prospektusai is tanúskodnak.) A saját daraboknak és más komponisták miniatűrjeinek vagy műrészleteinek alkalmazását követően, majd azzal párhuzamosan alakult ki zeneszerzői gyakorlatában a pedagógiai művek igénye. Fontos hangsúlyozni, hogy a kétféle képzési anyagot – didaktikai művek és könnyű faktúrájú darabok – egymást kiegészítve alkalmazta.

A kolozsvári Conservatorium igazgatóját fegyelme, rendszeressége, évtizedes tapasztalata mind alkalmassá tették a zeneelmélet és a különböző szaktárgyak (ének, hegedű, zongora, összhangzattan) elemi ismereteinek összegzésére. Oktató munkáiban célja minden esetben az alapok minél közérthetőbb, átláthatóbb rendszerbe foglalt bemutatása volt, melyet konkrét példa, majd miniatűr követett, és szinte mindig kamarazenei résszel fejezett be – mintegy utat mutatva a „magasabb” műzene további gyakorlására.

A zeneszerző-pedagógus munkáinak érdemi besorolása, elhelyezésük a 19. század második harmadának magyarországi oktatási anyagai között, felhasznált külföldi mintáik és alkalmazott idegen példáik további, nagyobb volumenű kutatást tesznek szükségessé.

A MUZSIKAI CONSERVATORIUM MEGSZEMÉLYESÍTŐJE

A polgárosodó Kolozsvár zenei életének volt éveken át oszlopos tagja Ruzitska György. Tudását sok formában kamatoztatta, tanári munkásságának ismeretében azonban tevékenységei közül kétségtelenül a Conservatoriumban vállalt funkciói voltak a legnagyobb hatással a város zenei kultúrájára – kanyarodjunk tehát vissza a kolozsvári iskolában betöltött szerepéhez. A gyakorló pedagógus neve nem véletlenül forrt össze a Conservatorium tevékenységével, az esztendőik során az igazgató-tanár megszemélyesítette az intézményt, és azonosult annak célrendszerével, éthoszával.

Szülvárosában Ruzitska sokféle zenei közegben otthonosan mozgott: családi köre révén a kamarajáték terén, orgonistaként az egyházi muzsikában, zenekari hangszeresként a zenés színház világában. Bécsi ifjúságának pezsgő zeneéletét hiába is próbálta volna rekonstruálni több évtized múltán Kolozsváron, de sokoldalú tevékenységeiben és a növendékek ez irányú ösztönzésében felismerhetők képzésének, művészi koncepciójának főbb elemei. A kolozsvári

⁷⁰ FANCSALI: *i. m.* 161–162.

Conservatoriumban tanulókat pozitív módon, az ingyenes koncert-látogatási lehetőségekkel és az év végi (pénz)jutalmak kiosztásával ösztönözte, emellett megfelelő lehetőséget biztosított informális képzésükre és közönség előtti szereplésükre. Az 1860-as években, amikor a Conservatorium hangversenyszervező tevékenysége szünetelt, a tanulók nyilvános vizsgáit szervezte meg az addig nál magasabb színvonalon, koncertszerűen (nyomtatott meghívókkal, műsorral). A zenei képzés gyakorlati és elméleti részének harmonikus egyensúlya mellett pedagógiájának a kezdetektől fontos szegmensét képezték a nyilvános előadások – legyen szó egyházi ceremóniáról, színházi zenéről, kamara-hangversenyről vagy nagy előadó-apparátus igénylő vokálszimfonikus művekről.⁷¹

1835-től töltött be állandó vezető szerepet a kolozsvári Conservatoriumban. Zenei igazgatóvá választása korszakhatárként értékelhető, hiszen oktatási reformjai (curriculum bővítése, új módszerek bevonása, szillabuszok előkészítése) és precíz adminisztrációja révén 1837–1847 között nemcsak anyagiakban gyarapodott az intézet, hanem a képzési szint emelkedése is megvalósulhatott. Igazgatósága alatt Ruzitska több átutazó művészt (Liszt Ferenc, Karl és Joseph Filtsch, David Kohn, Singer Ödön, Seymour Schiff), helybéli muzsikust és tanárkolégát (Grosspeter József) részesített sajtónyilatkozat, jegyzőkönyvi elismerés vagy tiszteletbeli tagság révén nyilvános tiszteletadásban a kolozsvári zenei egyesület. (E gesztusok természetesen az intézet országos renoméját is növelték.)

A Conservatorium közössége ugyan évenkénti újraválasztásával, időközönkénti anyagi juttatásokkal honorálta zenei vezetője munkáját, s a hírlapok is gyakran kiemelték felkészültségét – saját intézménye hivatalos elismerésben azonban mégsem részesítette soha.⁷² (Erre az iskola 1850 utáni helyzete, valamint Ruzitska szakmai kérdésekben kérlelhetetlen természete is magyarázatul szolgálhat – akárcsak a tény, hogy az abszolutizmus pangó kulturális viszonyainak időszakában „egyszemélyes intézményként” önmagának nem szavazhatott jutalmat.) Egyetlen ún. jegyzőkönyvi elismerésről tudunk, az 1867. év végéről, amely az idős direktort méltatta: „Ruzitska Györgynek, a ki ezen zene-intézet körül már husz évet meghaladó időn át jó és mostoha időben, fáradságot nem kímélve, ernyedetlen kitartással működik, a sokszoros kiérdemelt elismerés, szintén jegyzőkönyvben, annyival is inkább kimondassék, mivel-hogy – kétségtelen valóságul áll, miszerint az intézet folytonos sikereitől kisért fennmaradása, ha nem is kirekesztőleg – de mindenesetre kiválólag az igazgató műképzettséggel párosult buzgalmának közvetlen eredménye”.⁷³

A Conservatorium kései hivatalos tiszteletadása után két évvel a kolozsvári közvélemény már nem kapcsolta össze Ruzitska nevét az általa három évtizedig vezetett intézetével. „Tegnapelőtt kísérték ki a temetőbe Kolozsvár egyik legjelentősebb zenetanítóját s zeneszerzőt, Ruzicskát. Az agg művész phantasiája, mint mondják, utolsó perceiben is hangversenyt ren-

71 A diákok zenés-színházi közreműködéseiről lásd bővebben SÓFALVI Emese: *„Szolgáltatott a színtársulatoknak mindenféle segélyt, hogy operát tarthassanak...” Adatok a kolozsvári Nemzeti Színház és a helyi Muzsikai Conservatorium együttműködéséhez (1821–1849) = Képes beszéd. Színház- és film-művészeti tanulmányok 2.* Szerk. Egyed Emese. EM, Kvár, 2014. 60–79.

72 Ruzitska Györgyöt 1842-ig bécsi és pest-budai zenei egyesület, 1868 környékén a kolozsvári Dalkör választotta tiszteletbeli tagjává. (RUZITSKA: *Énekiskola*; LAKATOS István: *A kolozsvári Dalkör tiszteletbeli tagjai: Mosonyi, Erkel, Ábrányi* 79–80.)

73 Idézi ÜRMÖSSY Lajos: *A kolozsvári zene-conservatorium története 1819-től 1878-ig.* 1892. AK, MsR. 2833. (a továbbiakban ÜRMÖSSY: *Conservatorium*) 94–95.

dezett s taktust vert, s a képzelt hangok harmóniájával elégedetten, mosolyogva múlt ki. Béke poraira!”⁷⁴ Ürmössy Lajos, a Conservatorium első monográfiájának szerzője évtizedek távlatából viszont elismerte, sőt már-már szinte túlbecsülte az igazgató munkáját: „Ruzitska érdemei a conservatorium történetében meglesznek örökítve, s neve az erdélyi kulturzene kifejtésében vezércsillagként fog ragyogni”.⁷⁵

A széles látókörű, fejlett gyakorlati érzékkel rendelkező vezető és tapasztalt, vérbeli muzsikusz az intézet gyakori anyagi és belső katasztrófáit kivédve meg tudta őrizni és el tudta juttatni a Conservatoriumot addig, amíg azt a város szélesebb társadalmi rétege is méltányolta és támogatta.⁷⁶ A szabadságharcot megelőző évtizedben az intézet arisztokrata elnökével sikeresen együttműködve jelölte ki és teremtette meg Kolozsváron a zenei alapképzés feltételeit és kereteit, az abszolutizmus időszakában pedig sikerült fenntartania a zeneiskolát. *Ruzitska* szerényen és átfogó módon így fogalmazott tevékenységéről: „Hosszú életem feladata és törekvése volt mindazt szeretni, örömmel üdvözölni és felkarolni, a mi az emberi társaság [társadalom, S. E.] mivelődésére, nemesítésére és a társadalmi élet kötelékei szorosabb egybefűzésére alkalmas”.⁷⁷

A kolozsvári Conservatorium igazgatója rövid biográfiájának vázolását a 19. század eleji tipikus művészportré idézésével kezdtük. A muzsikusz Ruzitska életútja a társadalmi változások felismerésével és az új törvényszerűségek alkalmazásával járt. Pályáját tekinthetjük akár jellegzetes 19. századi közép-európai muzsikussorsnak is, hiszen Bécsben született, cseh muzsikusz családban, Erdélyben előbb arisztokrata családnál, majd polgári, később állami/intézményi alkalmazásban tevékenykedett. Bécs után Kolozsvárt mondhatta otthonának, és (zene-szerzői habitusában is) valódi lokálpatriótává vált. Életének majdnem öt évtizedét szentelte a város zenei élete fellendítésének, s több világi művének igyekezett (a kor szóhasználatával élve) „eredeti”, „nemzeti” – tehát magyar – jelleget adni. A zenei biedermeier erdélyi képviselője munkásságának érdemi méltatása várat magára, és az utókor mindeddig elégedett Ruzitska esetében a (muzikológusok körében egyáltalán nem pejoratív felhanggal bíró) „kismester” jelzővel. A muzsikusz is hasonlóan jellemezte önmagát: „mert soha semmiféle lázadásnak vezetője nem voltam, se nem akartam volna lenni; Sum homo unicus seddantur onli mille. [sic!]”⁷⁸

Komponista és kultúraszervező tevékenysége még feltárára vár. De tényként fogadható el: nagymértékben Ruzitska színvonalas, felelősségteljes és nem utolsó sorban stabil intézményvezetői munkájának köszönhető, hogy Kolozsváron évtizedekig fennmaradhatott, majd az intézményes önállóság konzervatóriumi fokozatáig fejlődhetett a legkorábbi alapítású magyar zeneiskola, a Muzsikai Conservatorium.

74 Kolozsvári Közlöny 1869. 144. sz. (december 7.) 619.

75 ÜRMÖSSY: i. m. 95.

76 SÓFALVI: *Zeneoktatás*.

77 Idézi LAKATOS: i. m. 80.

78 Ruzitska latinja kissé önkényes, szövegének fordítása: Egyedi vagyok mint sok ezer más (ember). Ruzitska György fiához, Alberthez írt 4. levele, 1850., május 1. (OSZK, Kézirattár, F40).

THE PEDAGOGICAL LEGACY OF A MUSIC TEACHER IN CLUJ
(KOLOZSVÁR/KLAUSENBURG), GEORG RUZITSKA

Keywords: *Georg Ruzitska, Musical Conservatory of Cluj, History of Musical Pedagogy, Curriculum and Method*

Director for more than thirty years of the local Conservatory, Georg Ruzitska (Vienna, 1786–Cluj, 1869) played a great role in the cultural and pedagogical life of the Transylvanian town Cluj. Initially a foreigner to the Hungarian national aspirations, his Viennese training, compositional skills and pedagogical abilities made the professor an acclaimed leader of the musical institution starting from 1835 until his death. Founded in 1819 with both Philanthropic and Utilitarian goals, the school of the Musical Society was among the first institutions in the region to provide children of both sex proper musical training. Ruzitska extended the curriculum and introduced new methods, thus linking Cluj to the circulation of the developing professional educational system in Europe. His pedagogical works (singing and instrumental methods, elementary notes on musical theory) along with the creations dedicated to disciples are subject to research for the first time.

MOȘTENIREA PEDAGOGICĂ A LUI GEORG RUZITSKA,
PROFESOR CLUJEAN DE MUZICĂ

Cuvinte-cheie: *Georg Ruzitska, Conservatorul de Muzică Cluj, istoria pedagogiei muzicale, curriculum și metodă*

Director timp de trei decenii al Conservatorului clujean, Georg Ruzitska (Viena, 1786–Cluj, 1869) a jucat un rol important în viața culturală și pedagogică a orașului transilvan. Inițial străin aspirațiilor naționale locale, pregătirea profesională din Viena precum și abilitățile componistice și reușitele pedagogice au contribuit la recunoașterea profesorului, lider al societății muzicale clujene din 1835 până în anul morții sale. Fondată în 1819 cu scop filantropic și utilitar, școala asociației muzicale din Cluj era printre primele din regiune care oferea educație muzicală ambelor sexe. Ruzitska a extins aria curriculară și a introdus noi metode, legând astfel Clujul de circulația sistemului profesional de învățământ din Europa. Manualele școlare (metodă de cânt și diferite instrumente, elemente de bază a teoriei muzicale) precum și creațiile sale dedicate discipolilor devin pentru prima dată subiecte ale cercetării.